

THE RUIN OF METAPHYSICS: COMPUTATIONAL THINKING

Professor, PhD Sorin PUREC
“Constantin Brâncuși” University of Târgu-Jiu

ABSTRACT. THE DISCUSSION OF THE RATIO BETWEEN ESSENTIAL THINKING AND COMPUTATIONAL THINKING WAS INAUGURATED BY HEIDEGGER IN RESPONSE TO THE EPISTEMOLOGICAL TREND OF THE VIENNA SCHOOL: LOGICAL POSITIVISM. THIS PHILOSOPHICAL TREND DERIVES FROM THE IDEA THAT ANY SENTENCE MUST BE FORMED BY TERMS WITH PRECISE REFERENCES TO REALITY. NON-REFERENTIAL TERMS ARE MEANINGLESS, AND THE SENTENCES CONTAINING THEM ARE MEANINGLESS AS WELL. THUS, ONLY SENTENCES THAT DESCRIBE THE SENSORY EXPERIENCE MAY STILL BE ACCEPTED, WHILE METAPHYSICAL SENTENCES OR THE POETIC LANGUAGE ARE NONSENSICAL; RUDOLF CARNAP CONCLUDES THAT SPECULATIVE THINKING IS NO LONGER POSSIBLE BECAUSE IT USES TERMS WITHOUT CORRESPONDENTS IN EMPIRICAL REALITY, AND ITS SENTENCES ARE MEANINGLESS. HEIDEGGER, REPRESENTATIVE OF SPECULATIVE PHILOSOPHY, GIVES CARNAP A TOUGH RESPONSE, ARGUING IN FAVOR OF METAPHYSICS AS A DIFFERENT POSITIONING OF MAN IN THE WORLD.

KEYWORDS: ESSENTIAL THINKING, COMPUTATIONAL THINKING, DASEIN, BEING, BEING-IN, ALETHEIA.

Diferența ontologică este diferența dintre ființă și ființare.

Ființarea este ceea ce este aparent, ceea ce se arată, fenomenul Ființei.

Ființa este greu definibilă, o existență cuprinzătoare care, paradoxal, nu consistă în nimic, ea este pretutindeni și nicăieri este, cum s-ar zice, neant, este ceva ce nu se află printre lucruri, și totuși, în absența ei nu putem concepe ființarea. Pe măsură ce ființa se dezvăluie ea se și ascunde; ea nu se lasă surprinsă de stăpânirea unui singur adevăr. Ființa nu se identifică cu nici o formă de ființare.

Existența devine existența din fizica modernă, care poate fi calculată și măsurată. Fiecareia dintre aceste direcții majore de gândire îi corespunde o configurare a adevărului și un moment al acestei uitări a ființei, care constă în uitarea diferenței dintre ființă și ființare, numită de Heidegger **diferența ontologică**.

Omul, ca ființare, care se raportează la propria existență și totodată la ființa ființării în genere este numit de Heidegger Dasein.

Adevărul, pentru Heidegger, nu este nici o proprietate a enunțurilor ca la Aristotel, nici un rezultat al ideilor clare și distincte ca la Descartes, nici un rezultat al coerenței enunțurilor, așa cum susțin epistemologii contemporani, și nici ceva util, o schemă eficientă de comportament, cum susțin adepții pragmatismului. Pentru Heidegger adevărul înseamnă ceea ce însemna pentru vechii greci, anume adevărul ca *aletheia* ca “scoatere din ascundere”. Adevărul are o dimensiune ontologică uitată și ea odată cu procesul de uitare a ființei.

Adevărul aparține Ființei.

Adevărul ființării reiese din calculul cu ființarea prin pierderea orizontului Ființei. Adevărul este ascuns în ființă și trebuie scos din această stare de ascundere și dat la iveală. Adevărul poate fi scos din ascunderea printr-o relație cu Ființa și prin părăsirea gândirii calculatoare și așezarea într-o stare de grație (sentiment sau dispoziție: plictisul, angoasa). Angoasa trebuie deosebită de frică, deoarece, aceasta țintește ceva determinat, este limitată. Angoasa este nedeterminată și nemărginită, precum lumea (Ființa). În angoasă Dasein-ul experimentează straniețatea lumii, altceva-ul ființării și propria liberate.

Pe măsură ce ființa se dezvăluie ea se și ascunde; ea nu se lasă surprinsă de stăpânirea unui singur adevăr. Acesta, în calitate de “scoatere din ascundere”, de “dare la iveală”, a ființei presupune un proces care se desfășoară în timp. Există, așadar, o istoricitate a adevărului, care trebuie și el conceput în aceeași “logică” a ființei. Pe măsură ce se dezvăluie el se ascunde.

Pentru Heidegger interogația inițială, de la care pornește filosofia, este cea privitoare la diferența dintre ființe și Ființă, iar diferența stă în aceea că ființele se arată, sunt fenomene, în timp ce Ființei îi place să se ascundă. Cunoaștem ființele numai în măsura în care ele se adevăresc, ies din ascundere, apar din uitare intrând în stare de ne-uitare (*aletheia*). Ființele, ca fenomene, își descoperă sinele prin ieșirea din ascundere, pe câtă vreme Ființa rămâne în afara acestei descoperiri, se ascunde. Nu cunoaștem Ființa în sine, cunoaștem numai modul în care ființează ceea ce ființează, iar acest mod ne devine accesibil ca *a-letheia*, ca apariție din *lethe*, din ascunderea de sine, din nimic.

Dacă acceptăm adevărul ca mod al ființării, trebuie să acceptăm și ascunderea, uitarea, nimicul, ca pe o condiție reală a acestui mod, prin urmare să acceptăm că nimicul ține și el de acest mod. Ființele fie se învederează, fie se ascund (fără să înceteze a fi ființe, adică a participa la Ființă); uitarea și adevărul, fenomenalitatea și nimicul țin deopotrivă de modul ființării.

În această perspectivă, Ființa încetează să mai desemneze „cauza ori rațiunea ființelor (pe Dumnezeu sau vreun alt principiu), ea nu mai este semnul de referință care permite rațiunii să se încredințeze asupra existenței, ci modul în care ceea ce ființează devine accesibil, fie ca adevăr (nimicire a uitării), fie ca uitare (nimicire a manifestării)”¹. Ca mod al ființării, Ființa este mai aproape de om decât de orice existență, ea este tot ce poate fi mai apropiat, dar această proximitate maximă este tot ce poate fi mai depărtat pentru om, astfel încât, dacă omul vrea să ajungă la relația cu Ființa, trebuie să facă un lung ocol care cuprinde și integrează întreaga ființare, trebuie să intre în relație cu ființarea, să o exprime în limbă, să aibă experiența nimicului. Un astfel de exercițiu ne propune Heidegger în „Was ist Metaphysik?”, un demers de tip apofatic.

¹Christos Yannaras, *Nihilismul ca presupunere a absentei și necunoașterii lui Dumnezeu* în <http://www.crestinortodox.ro/religie-filosofie/filosofia-moderna/nihilismul-presupunere-absentei-necunoasterii-dumnezeu-71700.html>

Heidegger descoperă că, plecând de la știința care se ocupă cu ființarea, ne punem problema opusului ființării, a nimicului, care ne propulsează în altceva decât știință, în filosofie, în metafizică, iar filosofia nu este o știință, din contră, „orice știință pozitivă se deosebește de filosofie nu doar relativ, ci în chip absolut”². Nimicul este un concept dificil dacă operăm cu sprijinul logicii sau al acelei gândiri care ne descurcă în diversitatea ființării. Știința nu ne ajută pentru că „nu vrea să știe nimic despre Nimic”³ iar metodele ei sunt inoperabile.

Din nou ne aflăm într-o fundătură din care nu putem ieși decât prin renunțarea la infailibilitatea logicii care ne-a condus aici și prin apelul la illogic și ne-rațional, adică la sentimentele și dispozițiile noastre. Plictisul este una din acestea, dar nu plictiseala de un obiect sau altul, ci plictisul în esență pură, de totul, renunțarea la întregul ființării care nu vrea să renunțe el la tine și cade peste tine acoperindu-te. „Chiar și atunci, și mai ales atunci, când nici lucrurile și nici propria noastră ființă nu ne mai preocupă anume, acest ‘întreg’ vine să ne copleșească; de pildă, în plictisul autentic. Plictisul este încă departe atunci când nu ne plictisesc cine știe ce carte sau un spectacol de teatru, cutare îndeletnicire sau o simplă trândăvie. Plictisul se ivește deplin abia atunci când ‘te plictisești’. Plictisul profund care circulă ca o pâclă tăcută în abisurile Dasein-ului, mută toate lucrurile, oamenii și propria-mi ființă odată cu acestea, strângându-le pe toate laolaltă într-o stranie indiferență. Plictisul acesta revelă ființarea în întregul ei”⁴. O altă dispoziție care relevă ființarea în întregul ei este iubirea, sentimentul pe care-l ai atunci când iubești un om. Cu toate că acest sentiment fixează extrem de adânc subiectul în ființare, el poate să o și dezvăluie în întregul ei. „Faptul de a ne afla într-o anume dispoziție afectivă aduce cu sine, de fiecare dată în alt fel, o dezvăluire a ființării în întregul ei. Dar, departe de a fi o simplă întâmplare, această dezvăluire este însăși survenirea fundamentală a Dasein-ului nostru”⁵.

Există deci anumite stări sau sentimente, mai precis dispoziții, care ne revelă, mai mult sau mai puțin vag, ființarea în întregul ei, cu toate că noi ne aflăm în mijlocul ei. Există o astfel de dispoziție și pentru revelarea Nimicului: teama; o teamă care face ca totul în jurul tău să dispară, să alunece, Dasein-ul cufundându-se odată cu întreaga ființare într-o stare de indiferență.

„Dar aceasta nu se petrece în sensul unei simple dispariții, ci, în mișcarea lor de îndepărtare ca atare, ele (lucrurile; n.n.) se întorc spre noi. Această mișcare de îndepărtare a ființării în întregul ei, care ne împresoară atunci când suntem cuprinși de teamă, este cea care ne apasă. Nici un punct de sprijin nu ne mai rămâne. În mișcarea de alunecare, prin care ființarea ne scapă, tot ce mai rămâne este acest „nici un”, care vine să ne copleșească. Teama revelă Nimicul!

(...) Teama ne reduce la tăcere. Deoarece ființarea în întregul ei ajunge să alunece și să ne scape, rămânând astfel ca tocmai Nimicul să ne cotopească, orice rostire a lui „este” rămâne mută în fața lui”⁶.

²MARTIN HEIDEGGER, *Repere pe drumul gândirii*, Ed. Politică, București, 1988, pag. 406;

³*Ibidem*, pag. 36;

⁴*Ibidem*, pag. 39-40

⁵*Ibidem*, pag. 40

⁶*Ibidem.*, pag.41

Această dispoziție, de teamă, nu poate fi descrisă coerent; încercarea de a o comunica se soldează cu o „vorbărie dezlănătă”. Ea este ca o personală „stare de grație” care nu poate fi decât indicată, arătată.

Nimicul, radical opus lui „este”, pe care-l suprimă, creează un verb propriu sieși, deci și o acțiune: nimicnicirea. Nimicul nimicnicește și acest lucru ne trimite înapoi la ființarea în întregul ei care abia acum se revelă „în deplina ei stranietate rămasă până acum ascunsă, drept Altul absolut prin raport cu Nimicul.

Abia în noaptea luminoasă a Nimicului ivit odată cu teama se naște starea originară de deschidere a ființării ca ființare: faptul că ea este ființare, și nu Nimic”⁷.

A revela ființarea ca ființare prin nimic înseamnă de fapt a te pune dincolo de ea, a o transcende. Transcenderea, adică menținerea în Nimic, îi este proprie Dasein-ului, ea dându-i posibilitatea să se raporteze la ființare sau la el însuși. „Starea-de-menținere a Dasein-ului în Nimic – temeiul ei, însăși teama ascunsă – este depășirea ființării în întregul ei: transcendența”⁸.

Raportul de opoziție al Nimicului capătă acum o nouă nuanță: el este opus ființării, dar trezește interogarea metafizică propriu-zisă asupra ființării. „Nimicul încetează să mai fie contra-termenul nedeterminat al ființării și se dezvăluie ca aparținând ființei ființării”⁹.

O filosofie care are Nimicul drept obiect poate fi ușor înțeleasă ca filosofie nihilistă. Departe de acest lucru, aici nimicul este numai lumina negativă în care apare faptul de a fi, în care se manifestă miracolul numit ființare, și nu Nimic, nu negarea a tot ce ființează. Nimicul reprezintă vastitatea termenului opus care conferă oricărei ființări certitudinea de a fi „Altceva-ul ființării pe care îl revelă Nimicul este tocmai Ființa.

„Gândirea care gândește Ființa nu-și caută punct de sprijin în ființare”¹⁰.

Gândirea care are curajul să gândească Ființa este numită de Heidegger gândire esențială. Ea scoate din uitare adevărul ființei și-l dezvăluie. Se opune gândirii calculatoare, ce devine slujnică a calculului cu ființarea, și servește în exclusivitate acestui calcul. Gândirea esențială este aceea „ale cărei gânduri nu numai că nu calculează, ci sunt determinate chiar pornind de la Altceva-ul ființării”¹¹. Ea se risipește dăruindu-se în Ființă pentru adevărul Ființei. În felul acesta, omul veghează Ființa sacrificându-se, iar Ființa, ca recunoaștere a sacrificiului, se dăruiește omului în gândire. „Gândirea esențială este ecoul bunăvoinței Ființei, în care se luminează și în care survine acel unic lucru: că este ființare”¹², pentru că „Ființa nu este un produs al gândirii. Dimpotrivă, gândirea esențială este un *eveniment* al Ființei.” Sacrificiul se poate realiza și prin înfăptuiri în domeniul concret al ființării, dar împlinirea sa se găsește în gândirea esențială care, la urma urmei, este și ea un mod de a acționa.

Gândirea esențială poate fi înțeleasă ca și gândire apofatică, iar sacrificiul pe care-l cere pentru Ființă este compatibil cu sacrificiul celor care trăiesc întru Dumnezeu, renunțând la bucuriile pe care ți le poate oferi lumea de aici, a calculului după Heidegger.

⁷Ibidem., pag. 43

⁸Ibidem., pag. 47

⁹Ibidem., pag. 48

¹⁰Ibidem., pag. 288

¹¹Ibidem., pag. 287

¹²Ibidem., pag. 287

„In Identitate și diferență (1929) se concretizează concepția lui Heidegger despre tehnică, gândită ca existență deschisă a omului (Dasein) spre ceea ce pervertește esența umană. Tehnica nu lasă lucrurile să fie, ea are ambiția prefacerilor ireversibile, prin înlocuirea naturalului cu artificialul. Heidegger pledează pentru întoarcerea la arhaic, pe care-l consideră autentic. Tehnica gândită ca expresie a voinței de putere a omului îl alienează pentru că se opune facultății sale meditative. Modul de gândire modernist separă gândirea de Ființă. Gândirea tehnică reprezintă o „livrare la comandă” și o „situație disponibilă a omului” la un sistem de comenzi care-l și domină. Omul se lasă manipulat de ceea ce el manipulează. Heidegger vorbește despre o înstrăinare a esenței adevărului, de o abatere de la lucrarea misteriosului păstor al ființei, care aduce uitarea rosturilor fundamentale ale omului. Heidegger nu cere abolirea tehnicii, ci o întoarcere la gândirea originară, care asigură dăinuirea ascunsului și nesecătuiră izvorului de adevăr. Insul trebuie să stea față de timp în poziția de tăcere și așteptare. Analitica nemijlocit materială și calculat cognitivă, și demiurgia tehnicii abandonează ființa în favoarea acțiunii și a rațiunii. Năzuința de înstăpânire asupra lucrurilor naturii, asupra entităților rațiunii și asupra limbii, luarea în calcul mergând până la utilitățile morale și organizarea mecanică, tehnicizează lumea, o transformă în lumea calculului rațional”¹³. Aducerea la sine cu ajutorul calculului, pe care o practică tehnica, este o „activitate străină de Ființă”.

„Nu există decât două tipuri de gândire, și fiecare, în felul lui, este deopotrivă legitim și necesar: gândirea calculatoare (*dos rechnende Denken*) și gândirea meditativă (*dos be-sinnliche Nachdenken*)” care surprinde esența ființării.

Gândirea calculatoare „socotește și calculează chiar și atunci când nu folosește mașini de calcul sau calculatoare electronice. Prin însăși tehnicitatea ei, ea procedează la o ordonare tehnică a lumii. Această ordonare nu depinde de ordinatoarele; dimpotrivă, tocmai ea este cea care comandă fabricarea și folosirea... ordinatoarelor. Gândirea calculatoare socotește, scotează, ține socoteala. (...) Gândirea calculatoare este la rândul ei o gândire, însă această gândire este asemenea unei fugi a gândirii în fața gândirii. Această fugă dialectică a tehnicii din fața gândirii, rămânând în același timp gândire dovedește, în fapt, esența ne-tehnică a tehnicii.

„Ceea ce este calculat devine marfă. Totul devine în permanență altceva, fiind așezat mereu în altă ordine.”¹⁴ Omul care calculează pierde relația cu Ființa, nu mai are grijă la raportul lui cu esențialul și lipsit de acest spirit al ocrotirii, omul se mișcă în mediul afacerilor și al „schimburilor”. „Omul care se autoimpune trăiește din ceea ce pune în joc vrerea sa. Prin esența sa, el trăiește riscând-și esența în limitele instabilității banului și valorilor, în această calitate de schimbător și mediator permanent, omul este „neguțătorul”. El cântăreșteși judecă permanent, fără ca totuși să cunoască greutatea specifică a lucrurilor. De asemenea, el nu știe niciodată ce anume are de fapt greutate în chiar ființa lui și ce anume e precumpănitor în ea.”¹⁵

Gândirea calculatoare este o alegere pe care omul o face în detrimentul Ființei pentru a administra ființarea. Lumea locuită astfel este înțeleasă ca număr și măsură. Esența Ființei se pierde totodată cu misterul și poezia ei.

„S-ar putea astfel ca locuirea noastră nepoetică, neputința ei de a lua măsura, să provină dintr-un ciudat exces, dintr-o furie a măsurării și a calculului.”¹⁶

¹³ANGELA BOTEZ, *Heidegger și postmodernismul în Analele UCV, seria Filozofie, Nr. 18/2006, p. 27*

¹⁴*Ibidem*

¹⁵Heidegger, *Originea operei de artă, HUMANITAS, 1995, p. 295*

¹⁶Heidegger, *Originea operei de artă, p. 217*